

УДК 35.071:321.01

DOI: 10.33990/2070-4038.28.2021.250439

Петровський Петро Михайлович

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та публічної служби Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID:0000 0001 8521 2384

e-mail: petro_petrovskyy@ukr.net

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СФЕРИ ПУБЛІЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Розглянуто зміст і структуру науково-методологічної культури сфери публічності як засвоєння, розуміння та практичного впровадження її суб'єктами передового досвіду успішної діяльності з модернізації суспільства. Розкрито раціональну й ціннісну складові вказаної культури та низку її соціально важливих функцій. Обґрунтовано необхідність використання науково-методологічної культури як дієвого чинника протистояння різним формам псевдо культури та забезпечення соціального розвитку.

Ключові слова: сфера публічності, культура, освіта, науково-методологічна культура, чинник розвитку, логічна структура, основні рівні та функції теоретико-методологічної культури, спотворені форми теоретико-методологічної культури.

Постановка проблеми. Перед сучасною Україною, що здійснює публічно-управлінську модернізацію, стоять складні завдання як практичного, так і теоретичного плану. Дійсно, демократичний розвиток, перехід економіки на засади ринкової конкуренції та новітніх інформаційних технологій, а також забезпечення сталого розвитку українського суспільства актуалізують вирішення низки питань світоглядно-методологічного значення. Значення такого вирішення усугубляється тим, що для реформування життєдіяльності всіх сфер соціуму на демократичних засадах, необхідно здійснити глибоке теоретичне обґрунтування, звернутися до смислових підвалин сучасного цивілізаційного розвитку.

Водночас, складні внутрішні виклики сьогодення підсилюється гібридною війною проти України з боку РФ, яка проявляється, насамперед у жорстоких воєнних діях, що призводять до щоденних людських втрат, понівечених доль і здоров'я молодих людей, їх рідних і близьких. Поряд з цим, агресія здійснюється на економічному, політичному, дипломатичному та інформаційному фронтах. Складовою гібридної війни є також смислова або світоглядно-методологічна війна – боротьба за свідомість і ставлення

людей до реальних процесів, прагнення змінити їх адекватні бачення та замінити раціонально обґрунтовані установки на хибні уявлення (чутки, псевдофакти, спотворені смисли та цінності тощо). Окремим напрямом агресивної активності та ідеологічно-пропагандистських атак з боку Кремля стали умови пандемії Ковід-19, зокрема питання її природи, засобів боротьби та необхідності вакцинації. Заперечення значення останньої здійснюється шляхом відкидання висновків науки, принципів гуманізму та врешт-решт заперечення цінності людського життя. Зрозуміло, що така варварська позиція ґрунтується на засадах ура-патріотизму, імперської політичної доцільності. Варто також зазначити, що вона орієнтується на використання неготовності значної частини громадян протистояти подібним атакам, їх низький рівень усвідомлення цінності наукових даних та визначати своє ставлення до викликів сьогодення апробованими досягненнями науки та практики.

Тому важливим соціальним завданням сучасної науки є необхідність активно включатися у вирішення гострих проблем сьогодення, формувати достовірне розуміння складних трансформаційних процесів і засвоєння цивілізаційних цінностей у широких кіл громадськості. На наш погляд, вказане завдання фокусується у визначенні, поширенні та дотриманні науково-методологічної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблематики науково-методологічної культури може бути здійснений в декількох напрямках. Насамперед, необхідно констатувати, що не можна не звернутися до робіт класиків з питань розкриття сутності науково-методологічної культури та визначення сфери публічності.

Історично перше розширене значення терміну «культура» як не просто обробітку землі, а як процес розвитку людського розуму шляхом навчання і виховання запровадив давньо римський філософ Марк Тулій Ціцерон. Лінія розгляду культури як чинника розвитку людської духовності була підтримана і теоретично обґрунтована представниками німецької класичної філософії (І. Кант, Фіхте, Шеллінг, Гегель). Вони розглядали різноманітні форми культури через призму еволюції свідомості та ствердження свободи.

На відміну від цієї лінії розгляду культури, існує традиція її трактування через акцентування уваги на специфіці культур окремих народів чи регіонів, фіксації їх самобутності та вкоріненості в організацію суспільства (А. Тойнбі, Е. Кассілер, П. А. Сорокін, П. Рікер та інші). У цьому ж руслі розглядається культура як сфера образного освоєння дійсності.

Питання культури сфери публічності та її наукового аспекту висвітлювалися відомими зарубіжними авторами (М. Вебер, К. Поппер, Ж. Марітен, Ф. А. Гаек, Р. Д. Патнем, К.-О. Апель, Ю. Габермас, П. Рікер, Ф. Фукуяма та інші). Вони наявні у нормативно-правових документах українського державотворення та набувають все більшого обґрунтування у вітчизняній науковій літературі [1; 2; 3; 4; 5]. Таким чином відбувається усвідомлення важливої закономірності, що необхідною умовою вирішення сучасних завдань реформування системи демократичного врядування та

розвитку українського суспільства є впровадження науково-методологічної культури.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Аналіз праць названих авторів дає підстави стверджувати, що проблематики соціального значення культури та її наукового різновиду досить глибоко розкрита в класичному варіанті. Водночас необхідно констатувати, що сучасні глибинні трансформації сфери публічності формують нові виклики для суспільства, публічного управління та політики, ставлять завдання теоретичного осмислення ресурсів і чинників соціального розвитку. Тому необхідно більш глибоко висвітлювати цивілізаційну роль науки, її інноваційні можливості, що, зокрема кристалізуються у науково-методологічній культурі та виконують роль каталізатора розвитку сфери публічності. Це стає особливо важливим в сучасних умовах протистояння гібридній війні з боку РФ та боротьбі з наслідками пандемії Ковід-19. Відповідно мета пропонованої статті визначається як обґрунтування значення науково-методологічної культури для розвитку сфери публічності України.

Виклад основного матеріалу. Українське сьогодення відрізняється особливою напругою суспільно-владних відносин, доповненням зовнішніх загроз і небезпек внутрішніми проблемами економічного, політико-правового, соціального і гуманітарного плану.

До основних викликів сьогодення, що стоять перед українським суспільством і державою та вимагають свого вирішення, необхідно віднести наступні:

По-перше, гострі проблеми демократичної модернізації суспільства і влади, що охоплюють широкий спектр відносин і лише частково артикулюються як процес децентралізації та деконцентрації влади.

По-друге, тривала військова агресія з боку РФ та гібридна війна, що здійснюється також у вигляді інформаційних атак як намагання нівелювати ідейні смисли та цінності демократії та гуманізму.

По-третє, незавершеність ідейного становлення світогляду українців, трансформації радянських стереотипів у сучасний цивілізаційний формат.

У конкретних вимірах вказані виклики зумовлюють низку соціально-психологічних проблем, які можна визначати як:

- невизначеність і/чи довільність істинних критеріїв сприйняття та розуміння реальної ситуації;
- девальвація ціннісних, зокрема моральних, оцінок подій та їх учасників;
- розмивання прикметних рис соціальної й політичної ідентичності;
- відсутність чітких орієнтирів і стратегій суспільного розвитку тощо.

Тому для науки публічного управління вельми актуальним стає завдання – вийти за рамки руйнівного когнітивного дисонансу, виробити стійке прагнення розкрити істину, подолати аморфний стан невизначеності соціальних цінностей та сформулювати концептуальне розуміння складних трансформаційних процесів українського сьогодення, включно із

визначенням засобів його модернізації. За цих умов, у процесі підготовки фахівців публічного-управління та формування активних учасників сфери публічності важливим є завдання формування науково-методологічної культури як дієвого чинника подолання існуючих проблем забезпечення суспільного розвитку.

Формат нашого розгляду науково-методологічної культури передбачає виокремлення її із загального контексту культури, як часткового прояву загальних досягнень освоєння природних і соціальних можливостей.

Культура як така – це сукупний результат освоєння природних і соціальних можливостей, досягнутий рівень раціонального опосередкування людських думок і дій. У своїй загальності культура протистоїть природності, що зберігається на сьогодні у вигляді не освоєних людиною матеріальних формах і проявляється як стихії тощо. Прикладом такого універсального розгляду культури може бути подкаст «культура всього» в Українській правді, де розглядаються різноманітні прояви культури у всіх сферах діяльності [6]. Доречно додати, що загально-теоретичний зріз культури є тотожним розумінню її сутності, що існує як ноумен і не може бути зведеним до окремих проявів чи феноменів.

Відомий дослідник соціології Скот Леш розглядає культуру як сектор економіки та вказує на те, що особливістю культурних продуктів є їх «знакова цінність», що міститься в означниках – репрезентаціях, символах та інформації [7, с. 57-58]. Дійсно, продукування значень, зокрема і символічних, невіддільне від процесу культури, але для їх соціального відтворення потрібні інтелектуальні зусилля реальних суб'єктів, їх прагнення освоїти та перевершити досягнутий стан.

Зрозуміло, що науково-методологічна культура - це частковий варіант загальної культури, що проявляється в майстерності творчого застосування існуючого досвіду пізнання предметних форм дійсності та продукування на його основі нових теоретичних і практичних форм. Своєю чергою, науково-методологічна культура сфери публічності окреслює рівень засвоєння, розуміння та практичного впровадження передового досвіду успішної діяльності з модернізації суспільства.

Необхідність її артикулювання та мультиплікації зумовлена виконанням нею низки соціально важливих функцій, до яких відносяться: аналітична, критична, концептуальна (обґрунтування) та стратегічна.

Повноцінне й системне використання вказаних функцій становить необхідну теоретико-методологічну основу ефективного соціального розвитку, обґрунтування реалістичних і продуктивних управлінських рішень, а також досягнення високого рівня суспільної довіри та порозуміння.

Для вирішення соціально важливого завдання з формування науково-методологічної культури важливо глибоко розуміти її зміст, значення окремих елементів і цінність їх органічного поєднання в діяльності учасника публічно-управлінської сфери. Базовою ознакою виокремленого аспекту культури є її раціональність, іншими словами опосередкованість ставлень до

існуючої практики розумом, рефлексивним співставленням різних граней дійсності з метою формування сутнісного її розуміння та необхідних теоретичних форм подальшої модернізації. Можна констатувати, що ключовим елементом науково-методологічної культури є знання, яке за М. Поповичем необхідно структурувати на трьох рівнях – семантики, синтаксису та прагматики [8]. Так, семантика визначає відношення понять до дійсності, до предмету їх значення та встановлює їх істинність чи хибність. У цьому контексті актуальним завдання залишається формування достовірної (адекватної) картини дійсності.

Рівень синтаксису розкриває узгодженість значень понять між собою, їх логічну послідовність і забезпечує розумність суб'єкта соціальних перетворень. А прагматика відповідає за ставлення носія знань до існуючої чи пропонованої практики та визначає значущість знання й моделі діяльності як для особи, так і суспільства. Для представника публічно-управлінської сфери особливе значення має цілісне наукове розуміння дійсності доповнене концептуальним усвідомленням можливостей її практичного перетворення.

Тим самим культура невіддільна від пошуків і дотримання істинного знання, що в сучасному публічному вимірі ускладнюється окремими трендами змін у суспільстві, зокрема такими, як:

- підміна знання інформацією, заперечення необхідності доповнення знання розумінням;
- розмивання цінності знання в умовах інформаційної війни та заміна його міфічними образами й ідеологічними сурогатами;
- складність розуміння багатогранної публічно-управлінської сфери, що вимагає міждисциплінарного наукового підходу;
- розширення кількісного та якісного складу суб'єктів суспільних процесів, необхідність реальної полі суб'єктності для прийняття ефективних управлінських рішень;
- наростаюча невизначеність публічних трансформацій, що зумовлює інваріантність знання та підсилює значення інтерсуб'єктивного (спільного для багатьох) розуміння як переконання.

Можна констатувати, що в публічно-управлінській сфері стверджується формула Ю. Габермаса, що «знання – це спосіб порозуміння», а достовірне знання виступає основою узгоджених рішень і забезпечення успішної взаємодії суб'єктів соціальних процесів.

Логічна структура теоретико-методологічної культури включає в себе вертикальний і горизонтальний зрізи, демонструє наявність трьох ієрархічно зв'язаних рівнів (семантика, синтаксис і прагматика), соціально-практична цінність яких розкривається через здійснення конкретних функцій її суб'єктами. А виконання ними завдань аналітичної, критичної, концептуальної та стратегічної функцій ґрунтується на відповідних якостях їх мислення як ще однієї необхідної складової теоретико-методологічної культури. Зміст і логічні зв'язки останньої можна унаочнити наступним чином:

Табл. 1. Логічна структура теоретико-методологічної культури

Основні рівні культури	Функції теоретико-методологічної культури				Основні характеристики мислення
	Аналітична (аналіз знання та його значення для рівнів культури)	Критична (подолання спотворених форм знання)	Концептуальна (обґрунтування достовірності знання та засоби її встановлення)	Стратегічна (розуміння значення знання для практики ПУ)	
Прагматика	значущість	Ідеї-фікс, проєкти, ідеологеми	Дотримання принципу реалізму у визначені стратегії	Теоретико-методологічна основа стратегій розвитку	Стратегічне, інноваційне, креативне
Синтаксис	розумність	Симулякри (спотворені смисли)	Рефлексія, опосередкування (дискурс)	Знання – спосіб порозуміння (інтерсуб'єктивна цінність)	Концептуальне, розуміння сутності, визначення смислів
Семантика	істинність	Чутки, псевдофакти, фейки	Верифікація та фальсифікація	Знання - об'єктивна передумова змін	Адекватне (притомне)

Таким чином, надана таблиця дозволяє унаочнити складну структуру теоретико-методологічної культури, розкрити взаємозв'язок її основних елементів та специфіку виконання нею важливого соціального призначення – бути чинником модернізації сфери публічності. Підкреслюючи цю продуктивну здатність культури, відомий теоретик Поль Рікер стверджував, що «більша частина нашої культури породжена ідеями про майбутнє, які не є лише зображеннями, чи навіть прихованими зображеннями того часу, за якого вони постали». Ідеї культури «відкриті у бік нових часів» і «мають спрямовану у майбутнє здатність» [9, с. 377].

Прагматичну спрямованість культури в цілому і науково-методологічної зокрема Макс Вебер узгоджує із цінностями та констатує, що «поняття культури є поняттям ціннісним. Емпірична дійсність є для нас, «культурою», оскільки ми співвідносимо її з ціннісними ідеями (і тією мірою, як це ми робимо); культура охоплює ті, і лише ті елементи дійсності, які, з огляду на віднесення до цінності, стають значимими для нас» [10, с. 221]. При цьому підкреслюється, що надання ціннісного значення певному елементу

культури та перетворення його в спонукальний мотив практичних перетворень «несумісне з ... аналізом дійсності за допомогою законів та упорядкування її в загальних поняттях», де останні складають кінцевий етап руху думки або відносно завершений результат пізнання. [11, с. 221]. Тим самим ми можемо стверджувати, що науково-методологічна культура не обмежується пізнавальним відтворенням об'єктивної даності, а виходить на **рівень продукування нових форм реальності.**

Іншими словами «культура охоплює ті, і *лише* ті елементи дійсності, які, з огляду на віднесення до цінності, стають *значимими* для нас» [12, с. 221]. Таке трактування культури класиком ґрунтується на визнанні інтенційного (теоретичного чи духовного) співставлення індивідом емпірично даного з усталеною системою пріоритетних потреб, інтересів і цілей.

Все сказане, дозволяє стверджувати що культура визначається як віртуально існуюча система усталених ціннісних значень, що включає апробований досвід та здійснює преформативну функцію щодо подальших практичних кроків. А фіксація індивідуального факту її прояву базується на визнанні сутнісної риси – біль-менш повної його опосередкованості соціально ціннісними значеннями.

Практична спрямованість культури стверджується класиком за допомогою положення, що «ми самі є культурними людьми, маємо відповідну здатність і волю, які дозволяють нам свідомо обрати відповідну позицію щодо світу і надати останньому сенсу. Яким би цей сенс не був, він є основою наших суджень про певні явища дійсності людського життя і змушує нас ставитися до них (позитивно чи негативно) як до чогось значимого для себе» [13, с. 227].

Ще одним важливим аспектом розгляду науково-методологічної культури є визначення її специфіки шляхом відокремлення від різноманітних форм псевдокультури, що мають як окремі випадкові прояви, так і спеціально ствержені форми. Протистояння науково обґрунтованій культурі здійснюється шляхом використання різного виду історичних міфів, сучасних забобонів, псевдо фактів, фейків тощо. У цьому контексті Поль Рікер стверджує, що до моделей спотвореного відображення дійсності, які продукує «культурна уява», «ставлячи під сумнів наявний стан речей» необхідно віднести ідеологію та утопію [14]. Їх методологічна функція як своєрідних ненаукових утворень культури проявляється у прагненні бути «дороговказами чи парадигматичними моделями організації досвіду». Насправді, ідеологія та утопія моделюють орієнтацію учасників публічних процесів на реалізацію заангажованих владою поглядів, на часткових інтересів (партій, груп впливу тощо) як загально народних.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Науково-методологічна культура виокремлена із загального контексту культури як частковий прояв загальних досягнень в освоєнні природних і соціальних можливостей. Зміст науково-методологічної культури сфери публічності окреслює рівень засвоєння, розуміння та практичного впровадження

передового досвіду з модернізації суспільства. Визначено, що базовою ознакою теоретико-методологічної культури є її раціональність, знання та розуміння дійсності, що структурується на трьох рівнях – семантики, синтаксису та прагматики. Обґрунтовано також, що вказана культура як система ціннісних значень виконує низку соціально важливих функцій та є чинником розвитку сфери публічності. Перспективи подальших досліджень проблематики науково-методологічної культури стосуються необхідності глибшого аналізу її конкретних форм, обґрунтування шляхів її формування та реалізації у відкритій до модернізації сфері публічності.

Список використаної літератури

1. Бистрицький Є. К., Пролеєв С. В., Зимовець Р. М. Ідея культури: виклики сучасної цивілізації /– К.: «Альтерпрес», 2003. – 192 с.
2. Гаєвський Б. Культура державного управління: Організаційний аспект: монографія / Б. Гаєвський, В. Ребкало. — К. : Вид-во УАДУ, 1998. — 144 с.
3. Нижник Н. Політична культура державних службовців / Вісник державної служби України. 1998.- №3. -С. 64-70.
4. Петровський П. М. Гуманітарна складова сучасної адміністративної культури / П. М. Пет // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. –Харків: ХарІДУ НАДУ, 2007, вип..3 (22) – С. 27 – 35.
5. Попович М. Наука как часть культуры. Попович М. Философия свободы. – Харків: Фоліо, 2018. – 524 с.
6. Культура всього. Українська правда. Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/podcasts/5dd2899f869d4/>
7. Скот Леш. Соціологія постмодернізму./ Перекл. з англ. Юрія Олійника. – Львів: Кальварія, 2003. – 344с.
8. Попович М. Бути Людиною.- К.: Наукова думка, 2012. – 198 с.
9. Рікер П. Ідеологія та утопія /Пер. з англ. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2005. – 386 с.
10. Вебер М. «Об'єктивність» соціально-наукового пізнання. - Соціологія. Загальноісторичні аналізи / Пер. з нім. Олександр Погорілий.- К.: Основи, - 1998. – 534 с.
11. Там само.
12. Там само
13. Там само
- 14 Рікер П. Ідеологія та утопія /Пер. з англ. – К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2005. – 386 с.

Petro Petrovskyy

Doctor of Public Administration, Professor,
Head of the Department of Public Administration
and Public Service

Lviv Polytechnic National University

ORCID:0000 0001 8521 2384

tel.: 050-370-97-47

e-mail: petro_petrovskyy@ukr.net

ABSTRACTS**Scientific and Methodological Culture as a Factor in the Development of Public Sphere in Ukraine**

Problem statement. Modern Ukraine, which carries out the public management modernization, faces challenging tasks, both practical and theoretical. To solve them, it is necessary to make an in-depth theoretical substantiation and refer to the semantic foundations of the development of modern civilization. It is particularly important in current circumstances, when the Russian Federation, along with military aggression, wages a semantic or ideological and methodological war, i.e. a struggle for consciousness, awareness and an adequate attitude of people to real processes. The problems of the Covid-19 pandemic, in particular issues concerning its nature, ways to control it and need for vaccination, have become a separate direction in this hybrid war.

Therefore, an important social task of modern science is the need to develop among the representatives of the public sphere a fair understanding of complex transformation processes and civilizational values and the ability to substantiate their actions with the proven achievements of science and practice. In our view, this task focuses on the definition, dissemination and observance of scientific and methodological culture.

Presentation of basic material. It has been determined that the consideration of scientific and methodological culture provides for it to be distinguished from the general context of culture as a partial manifestation of the general achievements in the development of natural and social opportunities. The scientific and methodological culture of public sphere outlines the level of assimilation, understanding and practical implementation of the best practices of successful modernization of society. It performs a number of socially significant functions, which include analytical, critical, conceptual (substantiation) and strategic functions. The use of these functions constitutes a required basis for the effective social development and achievement of a high level of public trust and understanding.

The basic feature of the theoretical and methodological culture is its rationality, knowledge and understanding of reality, which is structured on three levels: semantics, syntax and pragmatics. The presented logical structure of theoretical and methodological culture includes vertical and horizontal sections and

demonstrates the unity of these three levels and their implementation through the specified functions. Its content includes a set of reasonable values that act as a factor in further development.

Another important aspect of considering the scientific and methodological culture is setting it apart from various forms of pseudo-culture, denial of various types of historical myths, prejudices, pseudo-facts, fakes, ideologemes, etc.

Conclusions and suggestions relate to the need for further analysis of specific forms of scientific and methodological culture, substantiation of the ways of its formation and implementation in the public sphere open to modernization.

Keywords: public sphere, culture, scientific and methodological culture, development factor, logical structure, main levels and functions of theoretical and methodological culture, distorted forms of theoretical and methodological culture.